

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЗА РІВНЕМ ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ

Щербатюк К. С.¹, Ольвінська Ю. О.²

1 – студент, кафедра статистики,

2 – канд. екон. наук, доцент, кафедра статистики
Одеський національний економічний університет, м. Одеса

АНОТАЦІЇ

Щербатюк К. С., Ольвінська Ю. О. Дифференціація регіонів України за рівнем демографічного розвитку. Проведено регіональний аналіз основних індикаторів рівня демографічного розвитку. Виявлено основні причини демографічної кризи та проблеми, пов'язані з нею.

Ключові слова: рівень демографічного розвитку, регіональна диференціація, демографічна криза, народжуваність, смертність, очікувана тривалість життя.

Щербатюк Е. С., Ольвинская Ю. О. Дифференциация регионов Украины по уровню демографического развития. Проведен региональный анализ основных индикаторов уровня демографического развития. Выявлены основные причины демографического кризиса и проблемы, связанные с ней.

Ключевые слова: уровень демографического развития, региональная дифференциация, демографический кризис, рождаемость, смертность, ожидаемая продолжительность жизни.

Shcherbatyuk E. S., Olvinskaya J. O. Differentiation of the regions of Ukraine in terms of the level of demographic development. A regional analysis of the main indicators of the level of demographic development was carried out. The main causes of the demographic crisis and the problems associated with it have been identified.

Keywords: demographic development levels, regional differences, demographic crisis, birth rate, death rate, life expectancy.

ПОСИЛАННЯ НА РЕСУРС

Щербатюк, К. С. Дифференціація регіонів України за рівнем демографічного розвитку [Текст] / К. С. Щербатюк, Ю. О. Ольвінська // Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : збірник наукових студентських праць. Випуск 2 – Одеса, ОНЕУ. – 2016. – С. 81 – 88.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасна демографічна ситуація в Україні та в більшості європейських країн характеризується поглибленням світової демографічної кризи, переходом до нового типу відтворення населення. Це стосується всіх демографічних процесів – народжуваності, смертності, шлюбності та розлучуваності. В результа-

ті зміни параметрів цих процесів в багатьох країнах Європи, у тому числі й в Україні, розпочався процес депопуляції, тобто скорочення чисельності населення в результаті перевищення кількості померлих над кількістю народжених.

Від розвитку демографічних процесів в значній мірі залежить майбутнє життя суспільства. Вихід із ситуації, що склалася в країні потребує розробки та впровадження активної демографічної політики, спрямованої на підвищення народжуваності, скорочення смертності населення, формування в суспільстві нових стандартів шлюбних і сімейних відносин.

Аналіз досліджень і публікацій в яких розглядаються демографічні особливості регіонів країни та освітлюються основні фактори, що впливають на відтворення населення, адже це питання набуває дедалі більшого значення з погляду вирішення проблем та створення ефективної соціальної політики. Так, у роботах [3, 4, 5, 6,7] досліджено основні причини демографічної кризи, розглянута методологія розрахунку показників необхідних для аналізу демографічної ситуації в країні. Важливе значення приділяється смертності та факторам, що на неї впливають. Також розглянуті проблеми старіння нації, демографічного навантаження та запропоновано оптимальні механізми вирішення цих питань для підвищення рівня життя українського населення [7, 8,10,11].

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в проведенні регіонального аналізу основних індикаторів рівня демографічного розвитку, виявленні причин демографічної кризи та проблем, пов'язаних із виходом з неї.

Виклад основного матеріалу. Основними проблемами демографічного розвитку є формування та розвиток сім'ї, зміни шлюбно-сімейної ситуації, зниження народжуваності, погіршення стану здоров'я населення, проблеми його старіння, значна диференціація рівня демографічного розвитку регіонів, а також проблеми регулювання міграційних процесів.

Несприятлива демографічна ситуація в Україні пов'язана із загостренням проблем функціонування сім'ї як осередку відтворення населення, зниження її демографічного потенціалу. Поширилися такі явища, як відкладання шлюбів і народження дітей, безшлюбне материнство та соціальне сирітство, зменшилася кількість зареєстрованих шлюбів, збільшилася кількість розлучень [7, с. 14].

Багаторазове зниження дитячої смертності зробило неактуальним народження багатьох дітей як основи родинного благополуччя та гарантії забезпечення батьків у старості.

До показників, що формують уявлення про стан демографічного розвитку країни, офіційна статистика відносить:

- сумарний коефіцієнт народжуваності (кількість народжених на 1000 наявного населення);
- сумарний коефіцієнт смертності (кількість померлих на 1000 наявного населення);

– очікувану тривалість життя при народженні.

Глобальна тенденція зниження народжуваності посилилася в Україні у зв'язку з економічною кризою, різким зниженням доходів населення, невпевненістю їх у майбутньому.

Крім того, утворився значний розрив між низьким рівнем життя населення та високими європейськими життєвими стандартами. Через низьку народжуваність Україна за період 1990-2014 роки втратила майже 7 млн. населення.

Нерівномірність розподілу населення, поряд з відмінностями в розмірах території, відображається у питомій вазі регіонів у загальній чисельності населення.

Так, найбільша частка населення у загальній чисельності населення України Донецької області – 9,5%, а найменша – Чернівецької (2,0%).

Загалом у семи найбільших за чисельністю населення регіонах, а саме: Донецькій (9,5%), Дніпропетровській (7,2%), Харківській (6,0%), Львівській (5,6%), Одеській (5,3%) Луганській (4,9%) областях та місті Києві, які займають близько третини території України, проживає майже половина всього населення країни.

В свою чергу частка АР Крим – 4,3%, Запорізької – 3,9%, Київської – 3,8%, Вінницької – 3,6%, Полтавської – 3,2%, Івано-Франківської – 3,0%, Хмельницької – 2,9%, Житомирської – 2,8%, Закарпатської – 2,8%, Черкаська – 2,8%, Миколаївської – 2,6%, Рівненської – 2,6%, Сумської – 2,5%, Тернопільської – 2,4%, Чернігівської – 2,3%, Волинської – 2,3%, Кіровоградської – 2,2%, м. Севастополь – 0,9%.

Чисельність наявного населення в Україні у 2014 році становила 45,4 млн. осіб.

Упродовж 2014 року чисельність населення зменшилася на 166 тис. осіб, що в розрахунку на 1000 наявного населення становило 3,4 особи.

Водночас у п'яти регіонах країни зафіксовано позитивне значення загального коефіцієнта приросту населення: Рівненська (2,1 особи на 1000 наявного населення), Волинська (0,9 особи на 1000 наявного населення) та Чернівецька області (0,1 особи на 1000 наявного населення) областях та місті Київ (1,7 особи на 1000 наявного населення).

Зменшення чисельності населення країни відбулося за рахунок багатьох факторів, у тому числі й за рахунок природного скорочення. Природний приріст спостерігався лише у двох областях України – в Волинській (+920 осіб,) та Чернівецькій (+60 осіб) областях, а в інших регіонах зареєстровано природне скорочення населення.

У 2014 році порівняно з 2013 роком зменшилась дитяча смертність у віці до 1 року на 10,6%, тобто спостерігалось зниження цього коефіцієнта з 7,9 осіб на 1000 наявного населення до 7,7 осіб. Це є позитивною тенденцією.

Таблиця 1

Демографічні показники України у 2013 -2014 роках.

Показники	Усього, осіб		Темп приросту, %	У розрахунку на 1000 осіб наявного населення, ‰	
	2013 рік	2014 рік		2013 рік	2014 рік
Кількість народжених	503656	465893	-7,5	11,2	10,8
Кількість померлих	662368	632667	-4,5	16,2	14,7
Природне скорочення населення	-158712	-166774	+5,1	5,5	3,9
Кількість дітей у віці до 1 року	4030	3603	-10,6	7,9	7,7

Територіальна диференціація регіонів за сумарним коефіцієнтом народжуваності дає підстави для виділення декількох територіально-демографічних областей України зі значними відмінностями за цим параметром.

За статистичними даними, демографічна ситуація у 2014 році за цим показником була найбільш сприятливою в Західному регіоні України – Чернівецька(12,9‰), Волинська (14,1‰), Закарпатська (14,6‰), Рівненська (14,8‰) областях. Також високі показники народжуваності спостерігались у Львівській (11,9‰), Житомирській (12,0‰), Київській (12,1‰), Івано-Франківській (12,2‰), Одеській (12,3‰) області.

До групи регіонів з середнім рівнем коефіцієнта народжуваності Кіровоградська(10,8‰), Вінницька (10,9‰), Тернопільська (10,9‰), Дніпропетровська (11,1‰), Хмельницька (11,2‰), Миколаївська (11,2‰), Херсонська (11,5‰), Низькі показники народжуваності зафіксовані в Харківській, Тернопільській, Запорізькій, Дніпропетровській області.

Полтавська (10,0‰), Харківська (10,1‰), Запорізька (10,6‰) області мали низькі показники. А найгірша ситуація склалася в Луганській (5,1‰), Донецькій (8,2‰), Чернігівській (9,0‰), Сумській (9,2‰), Черкаській (9,8‰) областях.

Середня очікувана тривалість життя в Україні у 2014 році становила 71,4 роки. Тривалість життя у міських поселеннях на 2,2 роки вища ніж у сільських. Це характерно майже для всіх регіонів України.

Найбільша середня очікувана тривалість життя при народженні зареєстрована у Тернопільській та Івано-Франківській областях – 73,4 роки. Найменша у Кіровоградській – 69,6 роки.

Рівень народжуваності зменшився з 11,2 особи на 1000 наявного населення у 2013 році до 10,8 у 2014 році.

Серед регіонів України спостерігалася значна диференціація рівня народжуваності: від 5,1 народжених на 1000 наявного населення у Луган-

ській області до 14,8 у Рівненській, про що свідчать дані, наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Диференціація регіонів України за коефіцієнтом народжуваності

Кількість народжених на 1000 осіб, ‰	Регіони з відповідними показниками народжуваності
10,8	Україна
До 9,8	Луганська, Донецька, Чернігівська, Сумська, Черкаська
9,8-10,7	Полтавська, Харківська, Запорізька
10,8-11,7	Кіровоградська, Вінницька, Тернопільська, Дніпропетровська, Хмельницька, Миколаївська, Херсонська
11,8-12,7	Львівська, Житомирська, Київська, Івано-Франківська, Одеська
Понад 12,7	Чернівецька, Волинська, Закарпатська, Рівненська

Рівень смертності зменшився з 16,2 померлих на 1000 наявного населення у 2013р. до 14,7 – 2014р. Найвищий рівень смертності зафіксовано в Чернігівській області (19,2‰), найнижчий – у місті Києві (10,4 ‰).

У віці до 1 року померло 3603 дітей. Рівень смертності дітей у віці до 1 року зменшився з 7,9 до 7,7 померлих на 1000 живонароджених. Найвищий показник був зафіксований у Харківській області – 9,8‰, а найнижчий у Київській – 5,2‰. В Одеській області показник дитячої смертності був нижчий за середній по Україні і складав 7,0‰.

Таблиця 3

Диференціація регіонів України за коефіцієнтом смертності

Кількість померлих на 1000 осіб, ‰	Регіони з відповідними показниками смертності
14,7	Україна
До 15,0	м. Київ, Закарпатська, Рівненська, Івано-Франківська, Чернівецька, Львівська, Волинська
14,0-15,4	Тернопільська, Одеська, Херсонська, Вінницька, Харківська
15,5-16,4	Миколаївська, Хмельницька, Запорізька, Дніпропетровська, Луганська, Київська
16,5-16,9	Черкаська, Донецька, Житомирська
Понад 17,0	Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Чернігівська

Показники смертності по областях зображено на рисунку 1.

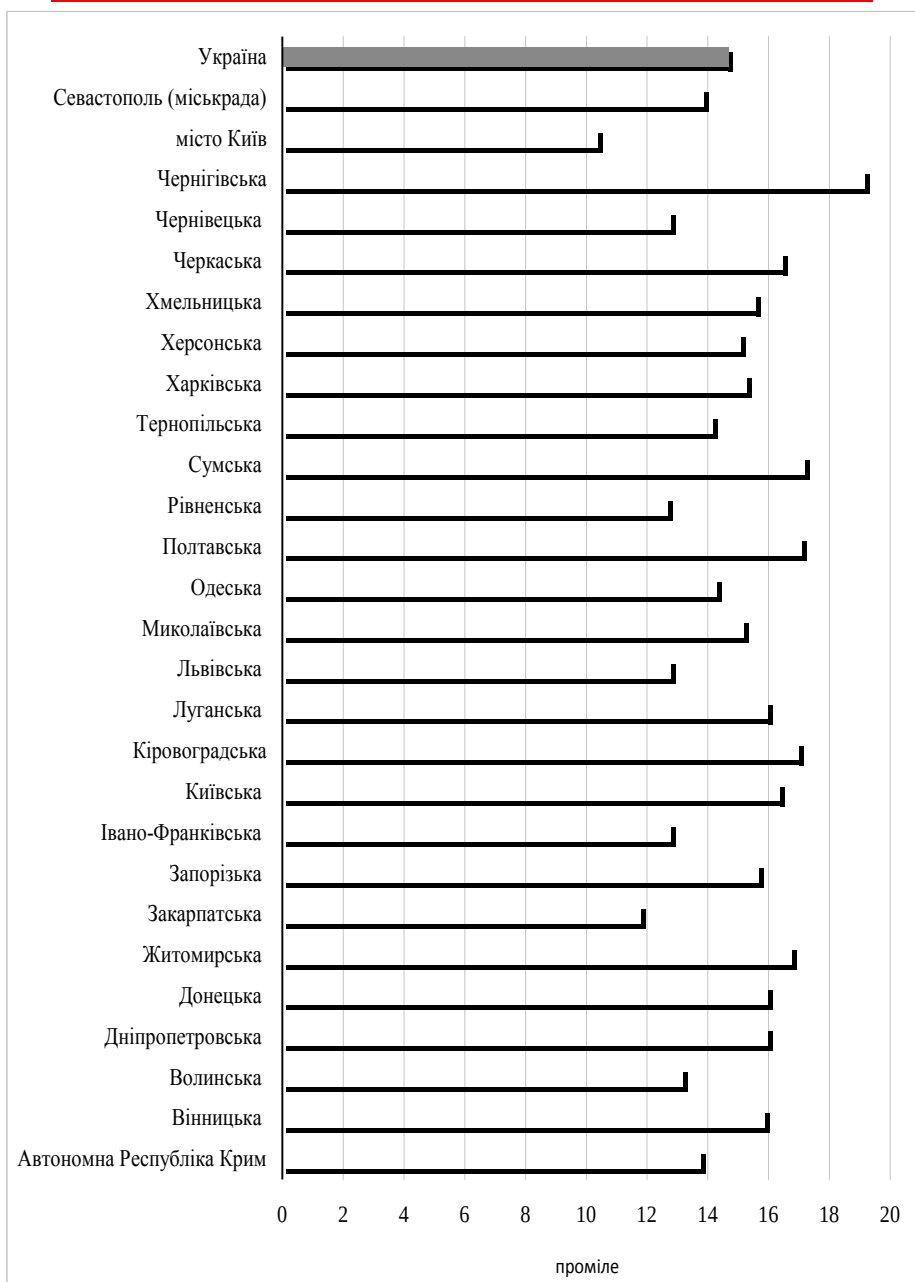

Рис.1 Показники смертності по областях України в 2014 році

Основними причинами смерті дітей у віці до 1 року були: окремі стани, що виникають у перинатальному періоді; природжені вади розвитку, деформації та хромосомні аномалії; зовнішні причини смерті; хвороби органів дихання; деякі інфекційні та паразитарні хвороби; хвороби нервової системи, що ілюструє наведена нижче діаграма. Залишається значною частка немовлят, причина смерті яких медичними працівниками не була встановлена, – 4,9%.

У 2014 році у 19 регіонах країни зафіксовано міграційний приріст населення, у 8 регіонах – міграційне скорочення. Серед прибулих в Україну впродовж січня 2014 року іммігранти з країн СНД становили 55,1%, решта (44,9%) – з інших країн. Серед вибулих з України 39,0% виїхали до країн СНД і 61,0% – до інших країн.

Висновок. Дослідження особливостей та закономірностей територіального розподілу населення, зміни основних демографічних показників дає змогу аналізувати диференціацію в розвитку регіонів та їх вплив на загальнонаціональні демографічні тенденції, дає підстави для поглибленого аналізу окремих груп територій, що відзначаються особливою гостротою тих чи інших проблем народонаселення.

Таке дослідження покликане сприяти виявленню резервів для поліпшення демографічної ситуації, обґрунтуванню пріоритетності завдань у вирішенні задач зниження смертності, підвищення народжуваності та виборі міграційної політики, що має практичне значення при формуванні ефективної соціальної політики, розробки програм охорони здоров'я і відповідних прогнозів.

На сьогодні демографічна ситуація в Україні перебуває у кризовому стані, ознаками чого є різке зменшення наявного населення (-5,6% у 2015 році порівняно з 2014 роком) що зумовлене низкою причин:

- низький рівень народжуваності (10,8‰);
- висока смертність (14,7‰)
- підвищення вірогідності смертності чоловіків у працездатному віці (близько 38%);
- висока порівняно з розвинутими державами смертність немовлят і дітей віком до 5 років;
- постійний масштабний міграційний відплив молоді, що негативно позначається як на чисельності та статевовіковому складі населення, так і на народжуваності;
- нестабільна соціально-економічна ситуація в країні та війна на Сході України
- анексія Криму (в 2014 році населення Криму складало 4,3% від сукупного населення України)

Отже, депопуляційні процеси потребують посилення уваги до таких факторів, як підвищення середньої тривалості життя, поліпшення стану здоров'я, підвищення рівня життя, сприяння відновленню в

українському суспільстві сімейних цінностей, зокрема бажання мати та виховувати дітей. Подолання кризи і досягнення сталого демографічного розвитку, нормалізація відтворення населення є тривалим і складним процесом. При цьому вихід із ситуації, що склалася, полягає не стільки в подоланні депопуляції, скільки у підвищенні якості життя населення, збереженні та відтворенні його життєвого і трудового потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Підгорний, А. З. Демографічна статистика: навчальний посібник. – Одеса, ОДЕУ, 2010. – 166 с.
2. Підгорний, А. З. Теорія статистики: навчальний посібник. – Одеса, ОДЕУ, 2001. – 140 с.
3. Підгорний, А. З., Вітковська, К. В. Щодо питання про побудову таблиць смертності за причинами для окремих регіонів / А. З. Підгорний, К. В. Вітковська // Вісник соціально-економічних досліджень. – О: ОНЕУ. – 2007. - № 26. – С. 51-57.
4. Підгорний, А. З., Вітковська, К. В. Деякі методологічні аспекти оцінки життєвого потенціалу населення на регіональному рівні / А. З. Підгорний, К. В. Вітковська // Вісник соціально-економічних досліджень. – О.: ОНЕУ. – 2008. - № 30. – С. 308-314.
5. Podgornyj, A. Z., Kravets, O. S., Vitkovskaj E. V. Statistical Estimation of Population age Structure / A. Z Podgornyj, O. S Kravets, K. V. Vitkovskaj // Statistics in Management of Social and Economic Delevoporment. – Odessa, PALMIRA. – 2008. – 59-64 p.
6. Підгорний, А. З., Вітковська, К. В. Статистичне оцінювання впливу факторів на рівень смертності/ А. З. Підгорний, К. В. Вітковська // Вісник соціально- економічних досліджень. – О.: ОНЕУ. – 2009. - № 37. – с.129-133.
7. Підгорний, А. З. , Вітковська, К. В. Статистичне оцінювання та моделювання демографічних процесів на регіональному рівні / А. З. Підгорний, К. В. Вітковська // Методологія статистичного забезпечення розвитку регіону : Монографія. – О.: Атлант. – 2012. – С. 6-42.
8. Podgornyj A. Demographic Assumptions and Implication of Pension Reform in Ukraine // Quantitative Methods for the Analysis of the Economic and Sosial Consequences of Transition Processes in Central-East Europe. – Cracow University of Economics Press. – 2013. – 223-231 p.
9. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу: монографія / Е. М. Лібанова. – К.: КНЕУ, 2008. – 328 с. 7
10. Корольова, Т. С. Методологія статистичного забезпечення розвитку регіону: монографія / [А. З. Підгорний, К. В. Вітковська, О. Г. Милашко, Т. В. Погорелова, Т. С. Корольова та ін.]. – Одеса : АТЛАНТ, 2012. – 303 с.
11. Витковская Е. В. Статистические методы – инструмент изучения соци- ально-экономических процессов / Е. В. Витковская, А. З. Подгорный, Ю.О. Ольвинская [и другие] // Историк-экономист С.Я.Боровой и проблемы совре- менной истории экономики: к 110-летию со дня рождения С.Я.Борового: монография. - 2013. – С. 211-256.
12. Офіційний сайт Державної служби статистики в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ukr.stat.gov.ua